CONSTANTIN CIOPRAGA – ROMANCIER

SORINA BĂLĂNESCU

Întâmpinată cu o curiozitate condescendentă, proza criticilor suscită, de obicei, comentarii prudente. Când romancierul este nu numai un critic erudit, ci şi un poet din fibra poeţilor veritabili, comentariul ezită cu şi mai multă prudenţă între judecata imprecisă şi impresia laxă. La apariţia sa, în toamna târzie a emblematicului an '89, romanul *Nisipul*[1] a trecut aproape neobservat: altele erau atunci comandamentele momentului. Prinşi în vâltoarea evenimentelor postdecembriste, cronicarii nu au mai găsit răgazul pentru a relata o scriere de ficţiune, când memoriile şi documentalul trec, firesc, în prim-planul atenţiei colective, măcar că există în *Nisipul* o promisiune de real netravestit, de consemnare a unei realităţi dure – războiul şi prizonieratul –, ce-ar fi putut ispiti pe amatorul prizei la concretul trăirii. Surpriza ar fi fost pentru comentatori neîndoielnică: stratul referinţelor exact databile, într-o perioadă când foamea de istorie autentică e atât de mare, ar fi dezamăgit prin estomparea tocmai a lucrurilor şi faptelor uşor reperabile. Oraşul, „locul preferat al scriitorilor şi artiştilor" din anii premergători declanşării războiului, poate fi cu greu regăsit în ţesătura romanului ca *loc*. Asemenea oricărui oraş imaginar, aşezarea din romanul *Nisipul* este imprevizibilă în cuprinderea sa. Cu tandră şi amuzată aplecare asupra realului atât de bine ştiut, autorul extrage tot ce-i poate fi de folos în croirea unui *spaţiu* literar: aşa se face că anecdote şi întâmplări ale mirificului oraş colinar, rămase în memoria oralităţii ori în ziarele timpului antebelic, apoi crâmpeie de biografii pitoreşti – toate se lasă prinse în matca trăirii de împrumut. Amazoane şi cabotini, învăţaţi şi tragedieni cu lavalieră, pictori stilaţi şi scapeţi pe capra unor încăpătoare trăsuri fără vârstă, alături de liceeni, studenţi aventuroşi şi bovarice soţii de magistraţi ajung în pagini de roman, unde patimile se domolesc subţire. Lumini bine potrivite stăruie asupra Oraşului – o Florenţă românească, încărcată de istorie şi trimiteri livreşti, provincie deloc vetustă, hărăzită unei tihne favorabile gândului profund ori făptuirii prin artă. Proteguitoare peste oameni şi zidiri – cât de departe suntem de târgurile unde se moare încet –, proteguitoare se înalţă silueta Turnului pătrat, efigie a urbei, oricând transferabilă într-o Civitavecchia peninsulară. Ecouri surdinizate ale inevitabilei intrări în război răzbat pe undele hertziene ale

[1] Constantin Ciopraga, *Nisipul*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1989, volum la care se fac trimiterile în textul ce urmează.

BDD-A1331 © 1994-1998 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:23 UTC)

zvonurilor până aici, însă Unchiul, personaj plin de farmec, fost diplomat şi profesor de drept internaţional, se încăpăţânează să le respingă. Abstras neliniştii de pe continent, Oraşul respiră o viaţă numai a lui. Când inevitabilul se petrece, personajul-Narator, doctorul Antonin Borza, desluşeşte un „oraş sumbru, necunoscut şi părăsit". Borza îmbracă uniforma celor care vor trăi *la ordin,* ca şi cum rostul individualităţii ar fi supravegheat de către o forţă ascunsă, deocamdată greu de descifrat. La umbra Turnului de piatră şi a miresmelor de roze în floare el intrase în lumea caselor Pagu, unde găsise „imaginea ideală nutrită de iluzii". Tânărul medic se retrăsese în intimitatea tandră, nepermisivă la vulgaritate şi meschinărie, într-o imaginară insulă. Cei cinci asemenea – Unchiul, venerabilul Haritopol, măiastrele Rafaela şi Ioana Pagu, alături de Borza – par nişte plăsmuiri de basm, cu întâlnirile lor din fiece după-amiază, cu rarele lor vizite în atelierul pictorului Baldovin, păstrând ceva din hieratismul ceremonialului extrem-oriental al ceaiului. Când ceasul războiului vine să tulbure norocoasa insulă, o întreagă lume se dezarticulează, prefăcându-se, pentru Borza, în cioburi de amintire fastă pentru mai târziu, fastă şi pentru construcţia de roman ce se edifică sub ochii noştri, ca scriere subiectivă, plăsmuire fără subiect aparent. Naratorul contrazice, ca personaj, aşteptarea lecturii comode. Acceptat – şi aşteptat – în insula de linişte şi caldă comunicare umană a familiei Pagu, Antonin Borza nu are nimic din stirpea ambiţioşilor Rastignaci. Dezamăgită va fi şi aşteptarea unui conflict de roman tradiţional, când tânărul protagonist nu are a întâmpina nici un singur opozant, nici măcar un rival în dragoste. Intriga romanului fără de intrigă, dar cu un subiect creator de tensiune savant închegată, este, cu certitudine, încercarea puterilor, când opozantul – şi rivalul – şi forţa malefică fără chip reprezintă războiul. Cu războiul are a se înfrunta voinicul din poveste. Mobilizat în grabă, Naratorul străbate experienţa halucinatorie a tranşeelor, a marşurilor şi a bombardamentelor, împărtăşindu-se cu siguranţă din aventura tragic asumată a romancierului însuşi. Personajul traversează o reală Vale a Morţii, pentru a eşua, alături de alţi camarazi norocoşi, în captivitatea unei Insule, topos imaginar, o Miravento – fortăreaţă plasată în spaţiul romanului, alături de o mirifică mănăstire şi de aşezările unor pitoreşti pescari. Acum Insula nu poate fi părăsită decât cu gândul, aşa că personajul evadează doar în reverie, pentru a nu pierde şirul nopţilor şi al zilelor captive, pentru a nu se abandona definitiv infernului. Depozitarul unei memorii edenice, dar şi al unor halucinatorii prospectări ale căderii în iad, personajul se lasă încercat de o tristeţe dezolantă, ce face de prisos iluzia.

Suspendaţi într-un provizorat al nimănui, uitaţi de Dumnezeu şi de oameni, mulţi ofiţeri şi soldaţi rămăseseră pentru totdeauna îngropaţi în nisipul argintiu şi înşelător, în „blestematul nisip" al timpului ieşit din timp, la numai cinci zile depărtare de podul unei încrâncenate bătălii. Podul de aici readuce metonimic în mintea protagonistului un alt pod, mirific, al unei împrejurimi familiare, cu cei dragi aproape, atât de reale încât insului nu-i rămâne decât să se întrebe – pentru a câta oară? – de au fost acele întâmplări aievea sau plăsmuire de vis. Din mâhnire şi

BDD-A1331 © 1994-1998 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:23 UTC)

din regretul după timpul care fusese doar timp de bucurie, din căinţa după timpul pierdut într-o durată a normalităţii atât de scurtă se naşte soluţia: retragerea în faţa unui ecran interior, imaginar şi deocamdată confuz. Dimineţile ceţoase şi umede de la Miravento le străjuiesc miradoare de fortăreaţă în stil italian, ispititor pentru ochiul atent la armoniile arhitectonice, de n-ar fi lazaretul cu muribunzi, de n-ar fi cimitirul ce primeşte nepăsător zecile de jertfe, de n-ar fi paznicii înarmaţi, în uniforme întunecate, veghind prizonierii de la înălţimea turnurilor de pază... Spectrul galben al morţii suverane bântuie prin labirintul curţilor interioare. Până şi marea, „câmpie de ape cu sclipiri neverosimile", pare o imensă ficţiune aşternută la picioarele prizonierilor din Insulă. Istoviţi de aşteptarea clipei care întârzie – eliberare sau moarte –, prizonierii se abandonează singurătăţii. „Este, trebuie să fie un înţeles în toate", îşi repetă până la epuizare cei mai lucizi dintre ei. Antonin Borza încearcă să-şi dea răspuns la două întrebări – cum de a fost posibil eşecul? Ce va urma? El se lasă în secret pradă unui joc mut: clădeşte castele de nisip pe plaja ce se prelungeşte, toropită de căldură în infinitul apelor. Celor rămaşi dincolo, sub proteguirea Turnului pătrat, nu osteneşte a le trimite întrebări scormonitoare. Recompune, în jocul lui, chipuri senine, vorbeşte cu cei absenţi, le ascultă răspunsurile. Devine, în felul lui, un lunatic cu faţa spre soare. Din lumea pierdută extrage, dacă nu leacul miraculos al vindecării de real, salvarea de la disperare. Incertitudinea îl pândeşte, şi atunci se simte oprimat, redus la nerostul firului de nisip, aidoma miliardelor de fărâme aruncate fără noimă pe o plajă părăsită. Şi pentru ca totuşi orele lui să nu se risipească în nefiinţă, Borza convoacă asiduu crâmpeie de amintire benefică. Învaţă exerciţiul tenace al visării cu ochii deschişi, şi atunci turnurile fortăreţei îl transportă cu gândul spre palatul părăsit din piaţeta oraşului său. Tot metonimic, un pin ars de trăsnet se confundă cu teiul uriaş rotitor de acasă. Ciudata deprindere de a pune întrebări, tot mai profunde, îl face să iscodească mai insistent chipurile camarazilor, ba chiar şi însemnările lor de jurnal, fiindcă mai toţi captivii îşi notează, pe foi de ambalaj, impresii şi gânduri, mai toţi aspiră să scrie romanul aventurii umane. Uimit, descoperă în tentaţia scrisului că nu e deloc uşor să dezlegi sufletele oamenilor, că nici subteranele conştientului nu pot fi exploatate la infinit. Descoperă gustul eternităţii, nostalgia infinitului, a cărui cheie nu i-o poate oferi decât scrutarea morţii tocmai de către el, medicul care văzuse şi în timp de pace moartea îndeaproape. Sunt clipe rare când semne ale speranţei vin să-l întărească, şi atunci nisipul, din imaginea subiectivă a efemerităţii întru suferinţă, devine un balsam împotriva dezolării. Poate crede atunci că prizonieratul nu este decât „o plecare pe câţiva ani"; până şi orele nu mai seamănă atunci între ele.

Un sfârşit de roman, imprevizibil ca orice surpriză a unui romancier adevărat, vine să suspende autoiluzionarea personajului-Narator. Din Oraşul de sub Turnul pătrat ajung veşti cum că un bombardament ar fi risipit oameni şi case din preajma Turnului. Prizonier al incertitudinii, de mai bine de un an autorul însemnărilor –

BDD-A1331 © 1994-1998 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:23 UTC)

prezumtivul romancier – nu s-a mai apropiat de foaia de hârtie. O teamă surdă, bolnăvicioasă, îl împiedică să mai pună întrebări celor de departe. „Trece încă o zi şi *nu se face nici o minune*", constată Naratorul disperat. Nici un comunicat, nici o scrisoare nu-i spulberă temerile. La căderea întunericului personajul nu-şi mai măsoară nici regretele şi nici speranţele. O tristeţe fără leac aburește contururile sufleteşti. Romancierul nu-şi poate salva personajul de la căderea în fără de speranţă. Sorţii au decis în defavoarea veşnicului încrezător în mai bine. O certitudine rămâne însă – aceea că romanul istovit de memorie a fost scris, şi întreaga aventură existenţială, trăită pentru a doua oară, s-a aşezat în scrierea încheiată.

CONSTANTIN CIOPRAGA – ROMANCIER

RÉSUMÉ

Imprimé à l'approche du décembre 1989, le roman de Constantin Ciopraga, *Le Sable* (Bucarest, Cartea Românească, 366 p.) a été ignoré par la critique littéraire, qui a été absorbée, pendant les années immédiatement suivantes, par la littérature de non-fiction. Un lecteur attentif pouvait ouvrir la prémisse d'une réalité dure – la guerre et la captivité – en accord avec le goût du temps pour le vécu concret. Paradoxalement, le romancier estompe des choses et des faits facilement repérables, en édifiant un *topos* imaginaire – la Ville. *Le Sable* est un roman sans intrigue, où la tension est assurée seulement par la guerre, l'unique opposant ici. Échoué dans la captivite de l'Île – un autre *topos* imaginaire – le Narrateur survivra par la baume de l'écriture: il écrit un roman, où il s'engage tout entier. *Le Sable* c'est un véritable roman poétique, sorti d'une expérience existentielle singulière.

Facultatea de Litere
Universitatea „Al. I. Cuza"
Iaşi, Bulevardul Copou, nr.11

BDD-A1331 © 1994-1998 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:23 UTC)